

-reformatoru i Fromu-teoretičaru, sledi, na samom kraju ovog studioznog predgovora Flegova nadahnuta pohvala Fromu »Bez obzira na teorijske poteškoće u Fromovom opusu, na navedene kao i moguće prigovore, From-analitičar je mislilac vrlo širokog dijapazona i rijetkog humanističkog nadahnuća, sijač nepovjerenja prema postojećem progresizmu, neumorni prosvjetitelj i mislilac sinteze, bespoštedni kritičar mehanizovanog svijeta i oneljudenog čovjeka, borac za ljudsku slobodu i spontanost, za nesmetano ispoljavanje i širenje ljubavi prema životu. Kako su ljubav i život neiscrpnji, čovjek kao biofilno biće je nedovršiv«.7

Ovaj kratak osvrt na sudbinu Fromovog dela kod nas napisan je sa željom da podstakne sistematsko, nepristrasno i ozbiljno istraživanje istorije prihvatanja Fromovih ideja u Jugoslaviji. Tek tada kada se realizuju ova istraživanja ovaj tekst će ostvariti svoju namenu.

⁷ Flego, G., »U ime biofilije«, Erich Fromm, *Djela*, Sv. 1, Naprijed — Nolit — August Cesarec, Zagreb, 1984.

HRONOLOGIJA ŽIVOTA I STVARALAŠTVA ERIHA FROMA

1900. 23. marta rođen je Erich From u Frankfurtu. Odrastao je u ortodoksnoj jevrejskoj porodici, pod snažnim uticajem *Biblije i Talmuda*.

1918—1922. Studira filozofiju, psihologiju i sociologiju na univerzitetima u Hajdelbergu, Frankfurtu i Minhenu. Doktorira s tezom »Das jüdische Gesetz« (Hajdelberg, 1922). Izučava Marksa i Frojda. Psihoanalizu kasnije usavršava u Minhenu i poznatom Berlinskom psihoanalitičkom institutu.

1924. Upoznao se s Fridom Rajhman (Frieda Reichmann) i bio kod nje na psihoanalizi.

1925—1928. Proučava budizam, Bahofena i nastavlja trening iz psihoanalize. Godine 1926. oženio se Fridom Rajhman. Započinje saradnju s Horkhajmerom, Adornom, Markuzeom, kao istaknuti član poznatog »frankfurtskog kruga«.

1929—1930. Rukovodi i sam aktivno učestvuje u ambicioznom projektu Instituta za društvena istraživanja u Frankfurtu, čiji je cilj bio da se »snimi« društveni karakter Nemaca — radnika i službenika.

1932. Objavljuje rad »Metod i funkcija analitičke socijalne psihologije«, u kome pokušava da uskladi teorije Marksa i Frojda.

1934—1938. Pred progonom fašista From odlazi u Ameriku. U Parizu mu izlazi studija *Autoritet i porodica* (1936). Saraduje sa K. Horni i H. S. Salivenom. Predaje na Kolumbija univerzitetu do 1938, kada prekida svaku saradnju sa tzv. frankfurtskim krugom.

1941. Objavljuje svoje fundamentalno delo *Bekstvo od slobode*.

1943. Trenira psihoanalizu kod Hornieva.

1946—1949. Jedan je od utemeljivača čuvenog William Alanson White Instituta za psihologiju, psihoanalizu i psihijatriju (1946). Izlazi mu *Čovek za sebe* (1947). Sa Lintonom drži seminar o problemima ličnosti i kulture (1948/49).

1949—1950. Seli se u Meksiko. Postaje član američke Socijalističke-socijal-demokratske federacije (SP-SDF).

1953. Oženio se s Anis Frimen (Annis Freeman).

1955—1956. Iz štampe izlazi knjiga *Zdravo društvo* i počinje polemika s Markuzeom u časopisu *Dissent*. Izlazi *Veština voljenja* (1956). Osnivanje Meksičkog psihoanalitičkog društva. Selj se iz Meksiko Sitija u Kuernavaku.

1959. Piše *Misiju Sigmunda Frojda* koja je reakcija na oficijelnu trotomnu Frojdovu biografiju koju je izdao Džons (1953—1957).

1961. U knjizi *Marksovo shvatanje čoveka* upozorava na falsifikovanje Marksa i zalaže se za humanistički marksizam. Iste godine From prvi put posećuje Jugoslaviju i drži u Beogradu predavanja o »društveno nesvesnom« i o Marksovom shvatanju čoveka.

1962—1963. Objavljuje svoju »intelektualnu autobiografiju« pod nazivom *S onu stranu okova iluzije* — moj susret s Marksom i Frojdom. Objavljuje oglede o religiji, psihoanalizi i kulturi pod nazivom *Dogma o Hristu* (1963).

1964. Delom *Čovekovo srce* From započinje novu, plodnu etapu u izučavanju agresivnosti.

1965. Uredio je zbornik *Socijalistički humanizam* koji obuhvata radove poznatih marksističkih i uopšte humanističkih mislilaca kao što su: Bloh, Goldman, Markuze, Marković, Petrović, Saf, itd. Iste godine odlazi u penziju. Nastanjuje se u Švajcarskoj.

1966. *Bićete kao bogovi* — radikalna interpretacija Starog zaveta i njegove tradicije.

1968. Zajedno sa Xirau izdaje antologiju *Čovekova priroda*, sa obimnijim »Uvodom«. Izlazi *Revolucija nade*.

1970. Pojavljuje se *Kriza psihoanalize* sa odličnim studijama o Frojdu i Marksu. Sa Makobijem objavljuje empirijsku studiju *Društveni karakter u jednom meksičkom selu*.

1973. Izlazi mu jedno od najboljih dela, obimna *Anatomija ljudske destruktivnosti*. Knjiga je do sada prevedena na oko 30 jezika (naš prevod 1975, Naprijed, Zagreb).

1976. Izlazi *Imati ili biti?*

1977. Drugi srčani infarkt.

1979. Kao kruna decenijama dugog proučavanja Frojda pojavljuje se veoma dobra i pregledna studija *Veličina i granice Freudove misli*. To je ujedno i poslednja Fromova knjiga.

1980. 18. marta u Lokarnu umire From. Neposredno posle smrti izlazi mu poslednji intervju, sačinjen nekoliko dana pre smrti. Na nemačkom jeziku, godinu dana docnije, izlaze *Sabrana dela* u 10 obimnih tomova, koja je priredio R. Funk.

FROMVA DELA

(Knjige, brošure, zbornici)

Fromm, E. (1936) *Autoritet i porodica, Djela*, 1. sveska, Naprijed — Nolit — Cesarec, Zagreb, 1984.

Fromm, E. (1941) *Bekstvo od slobode, Djela*, 2. sveska, Naprijed — Nolit — Cesarec, Zagreb, 1984.

Fromm, E. (1947) *Čovjek za sebe, Djela*, 3. sveska...

Fromm, E. (1950) *Psihoanaliza i religija, Djela*, 5. sveska...

Fromm, E. (1951) *Zaboravljeni jezik*, Matica hrvatska, Zagreb, 1970.

Fromm, E. (1955) *Zdravo društvo, Djela*, 4. sveska...

Fromm, E. (1956) *Umijeće ljubavi, Djela*, 6. sveska...

Fromm, E. (1959) *Misija Sigmunda Frojda*, Grafos, Beograd, 1978.

ERICH FROMM

- Fromm, E. i Suzuki D. T. (1960a) *Zen budizam i psihoanaliza*, Nolit, Beograd, 1964.
- Fromm, E. (1960b) *Let Man Prevail*, The Call Association, New York.
- Fromm, E. (1961a) *May Man Prevail?; An Inquiry into the Facts and Fictions of Foreign Policy*, Doubleday, New York.
- Fromm, E. (1961b) *Marksovo shvatanje čoveka*, Grafos, Beograd, 1979.
- Fromm, E. (1962) *S onu stranu okova iluzije, Djela, sveska 7...*
- Fromm, E. (1963) *Dogma o Kristu, Djela, 5. sveska...*
- Fromm, E. (1964) *The Heart of Man; Its Genius for God and Evil*, Harper Row, New York/London
- Fromm, E. (1965) *Socialist Humanism. An International Symposion*, Doubleday, New York
- Fromm, E. (1966) *Bit ćete kao Bog, Djela, 5. sveska...*
- Fromm, E. (1968a) *Revolucija nade*, Grafos, Beograd, 1978.
- Fromm, E. i Xirau (1968b) *The Nature of Man*, Macmillan, New York.
- Fromm, E. (1970) *Kriza psihoanalize, Djela, 8. sveska...*
- Fromm, E. i Maccoby M., (1970b) *Social Character in a Mexican Village. A Sociopsychanalytical Study*, Prentice Hall.
- Fromm, E. (1973) *Anatomija ljudske destruktivnosti I–II, Djela, 9. i 10. sveska...*
- Fromm, E. (1976) *Imati ili biti?, Djela, 11. sveska...*
- Fromm, E. (1979) *Veličina i granice Freudove misli, Djela, 12. sveska...*
- Fromm, E. (1980) *Arbeiter und Angestellte am Vorabend des Dritten Reiches. Eine sozialpsychologische Untersuchung*, DVA, Stuttgart.
- Fromm, E. (1981) *On Disobedience and Other Essays*, The Seabury Press, New York.

TEME

